

טומאת מת

[א]

האם צדיקים מטמאים

"זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים" (יט), (יד)

טומאת צדיקים

במדרש משלי (פרשה ט') נאמר: שכשנהרג רבי עקיבא על ידי מלכות הרשעה, נטפל בקבורתו אליהו הנביא זכור לטוב, והיה נושא על כתפיו, יחד עם רבי יהושע הגרסי תלמידו של רבי עקיבא, שאל רבי יהושע הגרסי את אליהו, והלא כהן מר, ואסור לכהן ליטמא למת, אמר לו אליהו, חייך רבי יהושע, שאין טומאה בתלמידי חכמים ולא בתלמידיהם.

אבל בתוספות (ב"מ קיד, ב) כתבו שדחה אותו כן משום כבודו דר"ע, ועיקר טעמו היה לפי שהיה מת מצוה, לפי שהיו יראים לקברו שהיה מהרוגי מלכות. וכתבו עוד דכן נמצא בתשובת גאון שכתב שיש בסדר אליהו רבה שנחלקו עליו, יש אומרים שהיה מבני בני בניה של לאה, ואמר להם איני אלא מזרעה של רחל, וא"כ לא היה כהן, עי"ש שמאריך בזה.

[ובשו"ת אבני נזר (יו"ד סימן תסו) כתב על דברי התוס' דמה שהחליטו תוס' דתשובה שאין טומאה בצדיקים הוא דחוי, עולה בזכרוננו שהוא מהא דאנשים אשר היו טמאים לנפש אדם נושאי ארונו של יוסף, כמדומה לי שראיתי כן באיזה מקום בתוס'. (וכן מצאתי בתשו' מהרי"ל (סימן ק"נ) וז"ל קברי צדיקים מטמאים באוהל כדאיתא בתוספות פרק המקבל, ומי לנו גדול מיוסף שנושאי ארונו נדחו לפסח שני, וכן מישאל ואלצפן.) אבל תמה עליהם האב"נ דמה היה לאליהו להסתיר זה, בפרט לתת מכשול, כי הוא מודה דהלכה כר"ש. וכן תמה הרמב"ן והרשב"א (יבמות סא, א) על מש"כ התוס' לענין קברי עכו"ם שדחה אותם, וז"ל חס ושלום שאם כן היה נותן מכשול לפני עור, ומורה בתורה שלא כהלכה. ולשון הרשב"א "ועוד שלא היה נותן מכשול לפני ר' אבהו לומר לו שאין קברי גוים מטמאין, והן מטמאין".]

אמנם הרמב"ן (ריש פרשתינו) כתב וז"ל, וטעם טומאת המת הוא בעטיו של נחש, כי הנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין, והוא שאמרו צדיקים אינן מטמאין, ולכך אמר הכתוב זאת חקת התורה כלומר הנחקקת מן התורה, והיא תורה שבעל פה ע"ש. ובשו"ת אבנ"ז (שם) הוסיף בכוונת הדברים, ע"פ מה שכתב מהר"ח וז"ל שג' טיפי מרה שזורק מלאך המות מטמאים הגוף, ואין הנשמה מוצאת מנוח לכף רגלה מחמת תוקף הטומאה של הג' טיפין הנ"ל ויוצאת, ומכאן הוא טומאת מת. וע' בגמרא ע"ז (כ, ב) שהוזכר מענין חרבו דמלאך המות שטיפה של מרה תלויה בו ע"ש. ר"ל דלכן רק צדיק שמת ע"י נשיקה אינו מטמא, אבל צדיק שמת ע"י מלאך המות שפיר מטמא.

ולפי"ז מיושב ההיא דסוכה, שנושאי ארונו של יוסף מטמאו, דלא מצינו שמת ע"י נשיקה, אע"פ שהיה צדיק. ולכאורה זה מוכרח בדעת הרמב"ן, שהרי הוא מפרש ההיא דאמרינן (כתובות קג, ב) שאותו יום שמת רבי בטלה קדושה, היינו שהיה מותר לכהנים ליטמא לו, משום שנחשב כמת מצוה שלכבודו אין שיעור במלווים, אע"פ שרבינו הקדוש בוודאי היה

צדיק, אלא ע"כ שרק צדיק שמת בנשיקה אינו מטמא. (ועי' לקמן מה שכתבנו על ההיא דמותר לטמאות לנשיא). ולפי"ז מיושב מה שהק' בספר ציון לנפש צבי (עמ' יא) סתירה בדברי הרמב"ן, דכאן כתב שצדיקים אינם מטמאים, ואילו בחידושו לב"ב (נח, א) מבואר שצדיקים מטמאים. והנ"ל ניחא שאע"פ שמבואר בב"ב (יז, א) דששה לא שלט בהן מלאך המות ואלו הן, אברהם יצחק ויעקב משה אהרן ומרים, אבל אדה"ר לא מוזכר שם, וי"ל שהוצרך לציין מערת המכפלה בשביל אדה"ר. אבל מלשון הרמב"ן בב"ב משמע שגם משום אברהם אבינו ע"ה ציינו הקבר, וצ"ע.

טפות מרה של מלאך המות

[הזכרנו דברי הגמ' בע"ז לענין הטפות מרות של מלאך המות, וז"ל הגמ' אמרו עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים, בשעת פטירתו של חולה עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תלויה בו, כיון שחולה רואה אותו מזדעזע, ופותח פיו וזורקת לתוך פיו, ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות. על פי זה ראיתי בשם הגר"א פירוש נפלא לבאר דברי הגמ' בשבת (ל, ב), דמובא שם שכשמת דוד המלך ע"ה שלח שלמה לשאול אבא מת ומוטל בחמה, וכלבים של בית אבא רעבים מה אעשה. וצ"ב ששלמה המלך ישאל השאלה באופן כזה, אביו דהמע"ה עם הכלבים בחדא מחתא. וביאר הגר"א ששלמה נסתפק אם אביו מת ע"י מלאך המות, ואז הוא עלול להסריח, כמבואר כאן, או שלא מת ע"י מלאך המות, ואז אין היתר לטלטלו. ואם מת ע"י מלאה"מ, אז מתקיים מה שאמרו חז"ל (ב"ק ס, ב) מלאך המות בעיר כלבים בוכים, וכיון שראה הכלבים בוכים, א"כ לכאורה זהו סימן שמלאה"מ בעיר, ומותר לטלטלו. ועל כן השיאו כן הסנהדרין עצה, שיאכיל את הכלבים, שאולי הם בוכים רק מחמת רעבון, ואם ימשיכו לבכות אז סימן שמת ע"י מלאה"מ ולא בנשיקה, ועל כן מותר לטלטלו ע"י ככר ותינוק.]

והנה בספר אוה"ח הק' (ריש פרשתינו) מתבאר טעם אחר בטומאת המת. דכתב לדקדק למה כינה הכתוב למצוה זו חקת התורה על שם כללות התורה, והוה ליה למיכתב זאת חקת הטומאה או חקת הטהרה כדרך אומרו זאת חקת הפסח. וביאר בזה עפ"מ שאמרו בניזיר (סא, ב) ופסקו הרמב"ם (פ"א מהלכות טומאת מת) שאין הכותי נעשה טמא מת רק ישראל. והנה הא דנבדלו ונתרוממו בני ישראל משאר הגוים הוא משום קיום דיני התורה, כי בלי התורה הנה ככל הגוים בית ישראל, ועל ידי שקבלו התורה נעשו בני ישראל דבר שהרוחנים השפלים הם הקליפות וכוחות הטומאה תאבים וחפצים להדבק בהם, להיותם חטיבה של קדושה עליונה בחייהם גם במותם. והביא בזה המשל לשני כלים שהיו אצל בעל הבית, אחת מלאה דבש ואחת מלאה זבל, ופינה אותם והוציאם לחוץ מהחדר, אותה שהיתה מלאה דבש מתקבצים לה כל הזבובים והרמשים, ואותה שהיתה מלאה זבל הגם שיכנסו לה קצת מהרמשים לא ישוה לשל דבש. כמו כן אדם מישראל שמת, היות שהיה מלא קדושה המתוקה והעריבה, אז בצאת הנפש ונתרוקן הגוף יתקבצו הקליפות לאין קץ, שהם הכוחות הטומאה התאבים וחפצים תמיד לידבק בקדושה, ליהנות מהערב והמתוק ולזה יטמא ע"ש. (עי' כעין זה לקמן בשם הלבוש). ומשמע מדבריו שמסכים למה שהביא האבנ"ז מרח"ו שיש טומאה מחמת מלאך המות, וז"ל מה שאין כן אשר לא מזרע ישראל להיותו מושלל מהקדושה אין כל כך התקבצות הטומאה, **אלא חלק הממית הנדבק בגוף**, וצ"ע מה זה "חלק הממית", ונראה שכוונתו שאפילו בגוי יש טומאה מחמת מלאך המות, אלא שטומאה זו אינו מטמא באהל, ולכן באמת שיטת רוב הראשונים שעכו"ם מטמא במגע. (אבל האבנ"ז נוקט שגם לסברת רח"ו יש טומאת אהל, ודו"ק).

טומאה אצל אברהם אבינו

ויש להביא סמך לדבריו מדברי הריטב"א (ב"ב נח, א), דאמרינן התם שר' בנאה הוה מציין מערתא לשמור עושי טהרות וכהנים שלא יאהילו על הקברות, ומבואר שם שהיה מציין את מערת המכפילה, והק' הריטב"א למה מציין מערתא דאברהם ואדם הראשון, הא קברי גויים ואפילו לפני הדיבור אינם מטמאין באהל, ותירצו בתוס' דאברהם אבינו שהיה נביא וקיים כל התורה דינו כישראל, וכן אדם הראשון נביא היה. משמע שאע"פ שבאמת דינו כב"נ, אבל היות וקיים את התורה היה מטמא באהל כדברי האוה"ח הק'. וקצ"ע מש"כ על אדם הראשון שמשום שהיה נביא היה מטמא, ולא מצינו שקיים את המצוות.

ובאבנ"ז (שם) הביא על זה לדברי הזוה"ק בפסוק לנפש לא יטמא, וז"ל כמה דאוקימנא דגופא בלא רוח, מסאבא הוא, ושריה עליה רוח מסאבא, דהא תיאובתא דרוח מסאבא לגבי גופיהן דישראל, בגין דאתרחק מינייהו רוח קדישא, ובמנא דקודשא אתיין לאיתחברא. ומשמעות הדברים הוא, דדוקא בישראל יש טעם שהחיצונים מתאווים לידבק בקדושה, וזהו כדברי האוה"ח הק' הנ"ל בטעם טומאת המת.

מי שנהרג ע"י אדם

מוסיף שם האבנ"ז שיש נ"מ בין הטעמים, שלטעם הרמב"ן וע"פ מהרח"ו, שהמיתה היא בעטיו של נחש, דהיינו הטיפי מרה שמלאך המות זורק באדם, הרי זה שייך רק במת מאליו, אבל בנהרג, שאינו מת ע"י מלאך המות, כמ"ש בזוה"ק (חלק א דף קיד), [וז"ל תא חזי כל בני עלמא ע"י מלאך המות נפקא נשמתיהו, אי תימא דב"נ דא על ידא דההוא מלאך המות נפק נשמתיה לאו הכי, אלא מאן דקטיל ליה אפיק נשמתיה עד לא מטא זמניה לשלטה ביה ההוא מלאך המות], צריכים להגיע לטעמו של האוה"ח הק' ע"פ הזוה"ק שהחיצונים תאביים לידבק בקדושה.

ועוד נפקא מינא לאידך גיסא והוא במיתת צדיקים, שהרי הם קדשי הגוף בקדושת עצמו, והגוף עצמו קודש מקודש ואין החיצונים יכולים להתאחז בהם. והרי טעמו של האוה"ח ע"פ הזוה"ק ליכא, אבל מ"מ כל שהוא מת מעצמו ונמצא מת ע"י המלאך המות ולא ע"י מיתת נשיקה, שהרי מצאנו שאפילו האמוראים הגדולים היה מיתתן ע"י מלאך המות כמפורש בפרק ואלו מגלחין, א"כ הרי אפילו הצדיקים יטמאו מטעם דעת הרמב"ן ע"פ מהרח"ו, דהיינו מחמת הטיפי מרה שזורק המלאך המות. ולפי"ז כתב שצדיק שנהרג, לכו"ע אינו מטמא ממ"נ.

והנה הבאנו דברי המדרש שאליהו הנביא הצדיק את זה שקבר רבי עקיבא משום שצדיקים אינם מטמאים, וכ' האבנ"ז שמה שאמר אליהו גבי רבי עקיבא שאין טומאה בצדיקים זהו רק בצירוף מה שנהרג ולא מת מעצמו, לא כן בצדיקים אחרים שמתו מיתת עצמן, שנטמאו ע"י מלאך המות. וזה דלא כמ"ש התוס' שדחה אותו אליהו משום כבודו דר"ע, ועיקר טעמו היה לפי שהיה מת מצוה שהיו יראים לקברו משום שהיה מהרוגי מלכות ע"ש.

האם מי שנהרג מת ע"י מלאך המות

והנה על דברי האבנ"ז נזר הנ"ל שנהרג אינו מת ע"י מלאך המות, יש להעיר מדברי התורת חיים רפ"ב דחולין (כו, ב ד"ה בהמה כו'), שנראה מדבריו שגם הנהרג, הוא ע"י מלאך המות. שכתב בטעמא שצוה הכתוב לשחוט בהמה חיה ועוף, ואסר את הנבלה וטימא אותה, הוא משום

דשלטא בה סטרא אחרא רוח הטומאה, שכל מיתה נעשה על ידי מלאך המות אפילו מיתת בהמה כדאיתא בפרק המפקיד (לו, ב), "מלאך המות מה לי הכא", ואפילו מי שאינו מת מיתת עצמו אלא נהרג הן אדם הן בהמה, גמר יציאת נשמתו ע"י מלאך המות הוא. ולכך צוה הכתוב לשחוט כדי שתצא נשמתן במצות שחיטה ולא ע"י מלאך המות. וכ"כ הרב ר' מנחם רקאנטי בפרשת ראה וז"ל, וכשנשחטנה אנחנו לא תחול עליה רוח הטומאה, כמו הנבלה שמיתתה ברוח הטומאה, ומהאי טעמא אמרו כשמת רבי בטלה כהונה לפי שמיתת צדיקים גדולים הוא, בנשיקה לא ע"י מלאך המות, ולכך אין מטמאין במותן כו'.

ויעו"ש שמהאי טעמא נחא מה שהטומאות חלוקות זו מזו מדריגות מדריגות, כי הכל כפי כח ששולט בו מלאך המות, לפיכך אדם שנברא עפר מן האדמה, ואיתא במדרש רבה עפר זכר אדמה נקבה, רמז לחול הדק וחול הגס שעל ידי שניהם היוצר עושה כליו חזקים, ולכך כחו בריא וחזק יותר מכל בעלי חיים ולהכי הוא מאריך ימים יותר מכולן, נמצא דמלאך המות שולט בו הרבה ביציאת נשמתו, ולכך מטמאו הרבה עד שנעשה אבי אבות הטומאה, ומטמא אפילו באהל. אבל בהמה שנבראה מן האדמה בעלמא, ואין כחה גדול כל כך, אינה נעשית אלא אב הטומאה ואינה מטמאה אלא במגע ובמשא, דאין מלאך המות שולט בה במיתתה כמו באדם. עוף שנברא מן הרקק, ואין לו חיות גדול כבהמה, לכך אינו מטמא לא במגע ולא במשא אלא בבית הבליעה בלבד, דאין מלאך המות שולט בו אלא כל דהו. אבל דגים כיון שנבראו מן המים, אין מלאך המות שולט בהן כלל, לכך אין מטמאין כלל. עכ"פ ס"ל דגם הנהרג, מת ע"י מלאך המות.

[ב]

כהנים בקברי צדיקים

דברי האריז"ל

והנה בענין מה שאמר לו אליהו לרבה בר אבוה שקברי צדיקים אינן מטמאין, עיין בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סימן סד) שהאריך בזה, והביא ממה דאיתא בשער הגלגולים להאריז"ל (בהקדמה לט) מה שכתב מהרח"ו וז"ל, סיפר לי הר"י יצחק הכהן מגוריו הנודעים של האר"י, שהאריז"ל אמר קודם פטירתו קום צא מהר מזה כי אתה כהן והגיע זמני, עכ"ל. וכתב המנח"א דמי לנו גדול מרבינו האריז"ל ואעפ"כ צוה לתלמידו הר"י הכהן ז"ל לצאת מביתו קודם הסתלקותו, ולכאורה יש ללמוד מזה דס"ל להאר"י שאין לסמוך למעשה על ענין זה דצדיקים אינם מטמאים. אך יש לדחות כי האריז"ל מרוב קדושת ענוותנותו לא החזיק עצמו לגדול הדור, כמסופר בכתבי האריז"ל מגדול הפלגתו במדת הענוה.

ובהמשך דבריו שם הביא המנח"א דבר פלא שמובא בשבחי האריז"ל (מכתבי הג"מ שלמה שלומל זצ"ל משנת שס"ח), וז"ל, ופעם אחד אמר האר"י למוהר"י הכהן שילך לכפר עין זיתון על ציון ר' יהודה בר' אילעאי, וימסור לו פירוש על מאמר אחד מזוהר הק' וכו' עכ"ל. והרי מזה דרבינו האר"י ס"ל כדעת הסוברים דכהן מותר להשתטח על קברי צדיקים התנאים והאמוראים. ומי כמו האר"י שר בתורה וגדול בהוראה, כידוע רוב גדולתו גם בעיון ההלכה והנגלה, עד כי למד בהלכה בכל דבר ששה דרכים ע"ד הפלפול ורק הדרך השביעי ע"ד הסוד. וכאשר נראה מתשובה להלכה ממרן הב"י לרבינו האריז"ל אשר למד פשטים בעומק כוונת דברי החכם השואל שהיה האר"י, וכמעט כל התשובה רק לבאר עומק כוונת השואל, והרי לנו אילן גדול לסמוך עליו מי שירצה לסמוך להיתרא.

ראיות שצדיקים מטמאים

והקשו האחרונים מההיא דב"ב (נח, א) גבי ר' בנאה מציין מערתא במעשה דמערת המכפלה, ובתוס' שם (ד"ה מציין מערתא) כתב דאברהם ואדם הראשון נקראו "אדם", ולכן אין דינם כעכו"ם, דאיכא מ"ד שאין עכו"ם מטמא באהל. ועכ"פ כיון דהוא צדיק לא היה צריך לציין קברו דקברי צדיקים אין מטמאין. ולכאורה מוכח מזה דגם קברי צדיקים מטמאים, ולכן אסור לכהנים לילך שם, והוצרך שפיר לציין המערה. ותירץ בזה המנח"א די"ל עפ"מ דאמרינן בסוטה (יג, א) דחוששים בן דן שקל קולפיה, מחייה ארישא דעשו ונפל רישיה למערת המכפלה. והרי תנינן באהלות פרק (ב, מ"א) השדרה וגלגולת אע"פ שאין בהן בשר מטמאים באהל, והרמב"ם פסק דאו או קתני, היינו דגלגולת לחוד בלא בשר נמי מטמא, וכיון דעשיו דין ישראל מומר היה לו כמפורש בקדושין (יח, א) א"כ היה ראשו מטמא באהל, ומשו"ה היה ר' בנאה מציין מערת המכפלה.

ועי"ש שהעיר שבגמרא סוטה שם אמרו רק דנתרין עיניה דעשו ונפלו על עיניה דיעקב וחיך וכו', לקיים מה שנאמר ישמח צדיק כי חזה נקם וכו', ולא אמרו דכל הגלגולת דעשו נפל ונקבר שם. והביא לדקדק כן גם מספר יוסיפון שמסופר שם שאחרי המלחמות שהיה לעשיו ובניו עם בני יעקב, נפל עשיו במלחמה ונטלו בניו את גוייתו והוליכוהו למדינתם להר שער, אשר משמעות "גוייתו" הוא שנטלוהו כולו גם ראשו, מדלא קאמר שנטלו "גופו". אבל כתב שאין לדקדק כולי האי מדברי היוסיפון, והרי במקובלים הראשונים וכן מהרמ"ע מפאנו נראה דכל ראשו נקבר שם, וגם בגמרא סוטה נוסה יותר פשטות הפירוש שנפל כוליה רישיה, רק דעיניו נפלו ביחוד על עיניה דיעקב.

בשו"ת יחזה דעת (ח"ד סימן נח) מביא שגם בבבא מציעא (פה, ב) הגמ' מביאה שריש לקיש מציין מערתא דרבנן, ופרש"י שלא יכשלו כהנים לעבור עליהן ולהאחיל, שלא תארע תקלה על ידי צדיקים.

אמנם היעב"ץ בהגהותיו (שם) כתב, שר"ל היה מציין הקברים כי היכי דלידעו אינשי ואתו לצלויה על קברם, ומודעי להו כל צרה שלא תבוא על הצבור. והיינו נמי דרבי בנאה דהוה מציין קברי האבות, שקברי צדיקים כמו האבות בודאי שאינם מטמאים, אלא נ"מ כנ"ל, וכמו שאמרו בסוטה (לד, ב) גבי כלב שהשתטח על קברי האבות.

כדברי היעב"ץ מבואר גם בספר כפתור ופרח (פרק יא), דכתב שם שראוי לסבב ולבקר אותם המקומות הקדושים אף בזמן הזה, שאין ספק שיש לעולם בהן ממין קדושתן הראשונה. וגם ציוני הצדיקים, מדאמרינן ריש פרק סדר תעניות (תענית טז, א), ולמה יוצאין בבית הקברות, פליגי בה רבי לוי בר חמא ורבי חמא בר חנינא, חד אמר הרי אנו חשובין לפניך כמתים, וחד אמר כדי שיבקשו מתים רחמים עלינו. ומצאנו רבי בנאה דהוה מציין מערתא בסתם, פרק חזקת הבתים (ב"ב נח, א), וריש לקיש פרק השוכר את הפועלים (ב"מ פה, ב) מערתא דרבנן בפרט.

נושאי ארונו של יוסף

וכן יש להקשות מהא דאמרינן (סוכה כה, ב), שאותם אנשים שהיו טמאים לנפש אדם, ובאו לשאול ממש רבינו על הקרבת הפסח, נושאי ארונו של יוסף הצדיק היו, ומי לנו גדול מיוסף הצדיק, ובכל זאת נטמאו, (כמו שכבר הבאנו ממהרי"ל). ומכאן קושיא עצומה על רבינו האר"י

ז"ל, ואולי י"ל שס"ל כדברי האוה"ח הק' שהטומאה שבא מחמת המלאך המות אינו מטמא באהל, א"כ אע"פ שקברי צדיקים אינם מטמאים, משום שלא שייך אצלם טעמא דאוה"ח הק', משום שזיככו את גופם, אבל טעמא של הרח"ו שפיר שייך גם אצלם, ולכן נושאי ארונו של יוסף נטמאו טומאת משא.

קבורת משה רבינו ע"ה

ועל דרך זה יש ליישב מה שהק' הגר"ש קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדורא תליתאי ח"ב יו"ד סי' רל"א), על אלו שסוברים שצדיקים אינם מטמאים, מההיא דסנהדרין (לט, א) אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו, אלקיכם כהן הוא דכתיב ויקחו לי תרומה, כי קבריה למשה במאי טביל, וכי תימא במיא והכתיב מי מדד בשעלו מים, אמר ליה בנורא טביל דכתיב כי הנה ה' באש יבוא, ומי סלקא טבילותא בנורא אמר ליה אדרבה עיקר טבילותא בנורא הוא, דכתיב וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים. וקשה מי לנו צדיק יותר ממשה רבינו ע"ה א"כ כביכול לא נטמא הקב"ה ע"י קבורת משה, ולהנ"ל ניחא, ששם היה טומאת משא ולא אהל. וחייבים לציין כאן מש"כ היד רמ"ה (שם) וז"ל לאו דוקא א"ל, לקיים מה שנאמר ענה כסיל כאולתו, כלומר לדבריו אפי' אם היה צריך לטבול הוה יכולנא למימר לך דטביל בנורא ולא יכלת לי לאקשווי לי מקראי, מיהו חס ושלום דאיכא טומאה קמיה קוב"ה, ואין שום דבר מלכלכו כדי שיטבול באש או בדבר אחר, ותו דהא דכתיב ויקבור ודאי לאו ע"י מעשה הוה, אלא שעלתה במחשבתו שיקבר ויקבר.

מה שנקט היד רמה שהכל היה בבחינת "ענה לכסיל", אין זה כ"כ פשוט דיעויין בספר חשוקי חמד (סנהדרין שם) שמביא מהסמ"ק מצורף (מצוה קנו) שנשאל על יהודי שיצא לשמד, וכשביקש לשוב לדת אבותיו תפסוהו האויבים והעלוהו באש. האם מותר לקבורו בקבר ישראל, שהרי המנהג הוא שמי ששב לדת אבותיו, זקוק לתספורת ולטבילה, ויהודי זה לא עבר לכאורה לא תספורת ולא טבילה, שהרי עוד לפני שהספיק לעשות משהו, כבר לכדוהו האויבים ושרפוהו. והשיב הסמ"ק שמותר לקבורו בקבר ישראל, וזאת על פי דברי הגמרא (הנ"ל) דעיקר טבילותא בנורא הוא, דכתיב וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים.

בההיא דסנהדרין כתבו בתוס' דהא לא קשה ליה היאך הקב"ה נטמא למשה רבינו ע"ה, דישאל נקראו בנים למקום. ותמהו המפרשים הרי למשה היה דין מלך ונשיא, ומבואר לקמן שמותר לכהן לטמא לנשיא.

בשעת קבורה

הגר"ש קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת (הנ"ל), כתב שדברי אליהו שאין צדיקים מטמאים, אינו אלא בשעת קבורה ולא לאחר מכן. ובזמן הזה אין לנו להתיר אפילו קודם קבורה, ומסיים דהדבר ברור שכהן המיטמא בקברי הצדיקים הרי הוא מחלל קדושת כהונתו, ואין עליו תורת כהן.

וכן כתב בספר חכמת אדם (הקדמה לשערי צדק), כי מה שנשמע מאז שכהנים נכנסים למערות קברי הצדיקים, באמרם שקברי צדיקים אינם מטמאים, הוא טעות ומכשול גדול, שהרי בסוכה אמרינן נושאי ארונו של יוסף היו, ומי לנו גדול מיוסף, ואדרבה לפי חיבתו טומאתו. וכן מצינו בבבא בתרא וכו'. והא דאמרין (כתובות קג, ב) ביום שמת רבי בטלה כהונה, היינו דוקא

בשעת קבורה דחשיב כמת מצוה. (עי' בזה לקמן) וכתב דמה שנמצא הגהה בזוהר שאין הצדיקים מטמאים, הוא שיבוש שהוכנס על ידי עמי הארץ. וכל בית דין חייבים להפריש הכהנים מלהיטמא, ולא יזידון עוד. וכן פסק בקש"ע (סי' רב, יד), ושטעות הוא ביד כהנים הדיוטות שנוהגים ללכת על קברי הצדיקים באמרם שאין קברי הצדיקים מטמאים, וצריכים למחות בידם. וכן כתב האדמו"ר הגאון רבי יחזקאל משינאוה בסוף ספר דברי יחזקאל, שהמקילים בזה טועים, וחלילה להקל באיסור תורה.

היתר לכהן לטמא לנשיא וגדול הדור

והנה בשו"ע (יו"ד שעד, יא) מבואר שהכל מטמאים לנשיא, ומקורו מהרמב"ן בתורת האדם כדלהלן. וכיון שאין דרכך השו"ע להביא דבר שאינו נוהג בזמנינו, מוכח דלאו דוקא נשיא אלא כל גדול ומפורסם בדור דינו כנשיא לענין זה שהכל מטמאין לו. וכן מפורש ברמב"ן בספר תורת האדם (ענין כהנים) שכתב וז"ל, ואם היה **אדם חשוב ביותר כגון הנשיא וכיוצא בו אדם גדול**, שאין לו שיעור בקבורה, וכבודו בכל אדם שיטמאו לו, הכל מטמאין לו, הכהן עם כולם כיון דמת מצוה הוא וכו'.

ובתוס' לכתובות (קג, ב) הביאו דברי רבנו חיים כהן שהיה אומר אלמלי הייתי כשנפטר רבנו תם הייתי מטמא לו, דהאי כשמת רבי בטלה קדושה היינו קדושת כהונה, משמע דר"ח כהן ג"כ סובר כן דנשיא לאו דוקא, אלא הוא הדין כל גדול ומפורסם בדור.

[ויש שהבינו שמכאן יש ראייה שצדיקים אינם מטמאים, עי' בערוך לנר (יבמות סא, א) על מה שכתבו בתוס' שמה שאליהו הנביא השיב לר"י שצדיקים אינם מטמאים, אינו אלא דיחוי בעלמא, כתב דלכאורה י"ל דקושטא קאמר, על פי מה דקאמר ר"ח כהן אילו היה שם כשמת ר"ת היה מטמא לו, דבטלה כהונה כמו גבי רבי (כתובות קג א). ודבריו תמוהים שבפשטות אין כאן אלא היתר ליטמא ולא שאין טומאה. אבל שוב ראיתי בכתבי הרמב"ן (תרי"ג מצוות) שכתב שעיקר הטומאה הוא מהמלאך המות, ולכן המת בנשיקה אינו מטמא, ומוסיף שזה הפשט שהיה דכתובות שאותו יום שמת רבי בטלה קדושה והיו הכהנים יכולים לטמא. ופירוש ההוא אינו מהרמב"ן אלא מרבי עזרא]

ומוסיף המנח"א דיש לצרף בזה להיתרא את שיטת הראב"ד (נזירות ה, טו) שהכהנים בזמן הזה טמאי מת הן, ועוד אין עליהן חיוב טומאה, והמחייב אותם עליו להביא ראיה. והבין המל"מ דבריו כפשוטן שאין איסור לכהן לטמא למת בזה"ז. מיהו עיין בדגול מרובה (יו"ד סימן שעב) שטען שכוונת הראב"ד הוא רק שאין מלקות, אבל איסורא דאורייתא איכא, ועיין עוד שו"ת חת"ס (יו"ד סימן שלח).

אמנם להלכה הביא במנחת אלעזר מה שכתבו הב"י והב"ח, שלא נהגו העולם לטמא כהנים לגדול הדור, וכנראה שמנהג טוב הוא, כי אם יתפרסם זה לכל העולם להיתר לטמא לגדול וחשוב בדור, אזי ינהגו העולם קולות גדולות בזה בכל ת"ח ורב שאולי אינו כלל ת"ח כראוי, וידידיו ומיודעיו הכהנים יפריזו על המידה ויאמרו שהוא גדול הדור ויטמאו לו שלא כדין, אף כי באמת אינו בכלל זה, ומטעם זה לא נהגו בכלל בפרסום בהיתר הזה.